

Nikolajs Zikovs

IESTĀDES NODARĪTĀ MORĀLĀ KAITĒJUMA ATLĪDZINĀŠANA ADMINISTRATĪVAJĀ PROCESĀ

Citēšanai: Zikovs N. (2026) Iestādes nodarītā morālā kaitējuma atlīdzināšana administratīvajā procesā. *Sociālo Zinātņu Vēstnesis* = *Social Sciences Bulletin*, 42(1), 148–160. [https://doi.org/10.59893/szv.2026.1\(11\)](https://doi.org/10.59893/szv.2026.1(11))

Rakstā "Iestādes nodarītā morālā kaitējuma atlīdzināšana administratīvajā procesā" autors analizē vairākus aktuālus teorētiskus un praktiskus jautājumus saistībā ar tiesībām uz taisnīgu atlīdzinājumu par valsts iestāžu un amatpersonu nodarīto kaitējumu, Latvijas Republikas normatīvo aktu ietvaros. Autors aplūko privātpersonu pamattiesības saņemt kompensāciju, kas atbilst viņu likumisko interešu aizskāruma pakāpei, kas publiskas personas rīcības rezultātā, un šo tiesību nozīmi kā vienu no būtiskākajiem tiesiskuma rādītājiem Eiropas valstī. Raksta kodols ir veltīts morālā kaitējuma jēdziena, valsts amatpersonas atbildības pakāpes un pienācīgā atlīdzinājuma analīzei, skatot to no visām diskusijas pusēm – likumdevēja mērķa, izpildvaras rīcībai piemērojamo praktisko ierobežojumu, kā arī tiesu sniegtās tiesību normu interpretācijas viedokļa. Detalizēti tiek analizēts kritiski svarīgs problēmas aspekts – valsts atbildības ierobežojumi un to radītais nomācošais efekts (chilling effect) uz pamattiesību praktisko īstenošanu, aplūkojot to gan no mūsdienīgu, gan vēsturiskā skatpunkta. Vēl viena rakstā aplūkota tēma ir problemātiskā tiesu kontroles ierobežošana šajā jomā, kas izriet no pretrunīgas tiesību uz taisnīgu tiesu un tiesību uz piekļuvi tiesai piemērošanas Satversmes tiesas un Augstākās tiesas nozīmīgākajā judikatūrā. Autors argumentē, ka judikatūrā paustā atziņa par neiespējamību pienācīgi kvantificēt morālo kaitējumu faktiski izslēdz atbilstošu indivīda pamattiesību aizsardzības līmeni. Autors arī izvērtē konkrētas praktiskas problēmas, kas saistītas gan ar tiesību normu kvalitāti un to ikdienas interpretāciju, gan ar risku līmeni indivīdam, kura tiesības tikušas aizskartas, administratīvajā procesa gaitā cenšoties panākt taisnīgu morālā kaitējuma atlīdzinājumu. Līdz ar to autors veic piemērojamā tiesiskā regulējuma un judikatūras analīzi, izceļot nozīmīgākos trūkumus normatīvajos aktos un to praktiskajā piemērošanā.

Atslēgvārdi: administratīvais process, pamattiesības, zaudējumi, kaitējums, atlīdzināšana.

Restitution of moral damages caused by a public authority in the course of administrative process

In the article "Restitution of moral damages caused by a public authority in the course of administrative process" the author analyzes several topical theoretical and practical issues regarding the right of just restitution of the harm caused by the state actors, embodied in the laws of the Republic of Latvia. The author reviews basic aspects of the right of private individuals to receive compensation corresponding to the degree of infringement of their legitimate interests caused by public persons and its value as is one of the most significant landmarks of the rule of law in a European state. The core of the article focuses on analysis of the notions of moral damages, the degree of culpability by a state actor and appropriate restitution, as seen by all parts of the discourse, such as legislative intent, the practical limitations applied to the conduct of the executive power, as well as the interpretation of the law given by the courts. A critically important aspect of the problem, such as the limitation of state liability, and the chilling effect it creates on the practical application of fundamental rights is analyzed in detail, from both modern and historical perspective of the notion. Another topic the article covers is the problematic nature of inherently limited court oversight over the issue, stemming from inconsistent application of the right to a fair trial and the right of access to court, in landmark case law by the Constitutional court and the Supreme court. The author argues that the idea of moral damages being impossible to properly quantify, as stated in case law, essentially removes the proper level of individual's fundamental right protection. The author also reviews the specific practical problems concerned with both quality of the legal norms and their daily interpretation, as well as level or risks to an individual, whose rights were infringed, during the administrative process of seeking just moral restitution. Accordingly, the author conducts an analysis of the applicable legal framework and case law, outlining the most significant deficiencies in the normative acts and their practical application.

Keywords: administrative procedure, fundamental rights, damages, moral damages, restitution.

Ievads

Šī raksta mērķis ir apskatīt vairākus problēmjautājumus, kas ir saistīti ar valsts pārvaldes iestāžu nodarītā morālā kaitējuma atlīdzināšanas praktiskajiem aspektiem, tajā skaitā atbilstošā atlīdzinājuma apmēra noteikšanas tiesību normu līmenī konceptuālajām nepilnībām, un tiesu veiktās izpildvaras

rīcības tiesiskuma kontroles robežām. Privātpersonas tiesības saņemt publiskās personās nodarītā tiesību vai tiesisko interešu aizskāruma pakāpei atbilstošu atlīdzinājumu ir viena no nozīmīgākām tiesiskās un eiropēiskās valsts vērtībām, tomēr praksē bieži vien veidojās situācijas, kad vairāku faktoru mijiedarbības dēļ normatīvajos aktos paredzēto indivīdu subjektīvo tiesību realizācijas līmenis nesasniedz likumdevēja deklarēto mērķi, un veidojās risks, ka augstākminētas tiesības būtībā var kļūt par formālām. Līdz ar to, autors izpētījis, cik lielā mērā vēsturiskais un pastāvošais tiesiskais regulējums publiskās personas nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas jomā, un uz tā bāzes veidotā judikatūra ietekmē Satversmē nostiprināto tiesību praktiskās realizācijas pakāpi. Šī pētniecības uzdevuma ietvaros autors veiks piemērojamā un attiecināmā tiesiskā regulējuma un Satversmes tiesas, kā arī Senāta judikatūras analīzi, laika periodā no 1998. gada līdz mūsdienām, ieskicējot nozīmīgākās normatīvo aktu un to praktiskās pielietošanas nepilnības, kā arī nozīmīgākus pagrieziena punktus piemērojamas judikatūras attīstībā.

Pētījuma metodoloģija

Šajā darbā kā primārā izpētes metode tiek izmantota izpētes objekta datu (normatīvo aktu un judikatūras) sistematizācija un kritiskā analīze, tajā skaitā:

- normatīvo aktu gramatiskā, vēsturiskā, sistēmiskā un teleoloģiskā analīze, ar mērķi izprast spēkā esošo tiesību normu teorētiskās piemērošanas robežas; Judikatūrā atspoguļotās tiesību piemērotāju veiktās normatīvo aktu interpretācijas analīze, ar mērķi izprast tiesību normās nostiprināto likuma mērķu sasniegšanas pakāpi praksē;
- likumdošanas procesa un normatīvo aktu kvalitātes analīze, tās ietekmes uz tiesību piemērotāju tiešu motivāciju, kā arī judikatūras attīstības virzienu izvērtēšana;
- likumdevēja izvēlētais publiskās personas atbildības ierobežošanas koncepcijas pamatprincipu analīze un kritika;
- praksē efektīvāku koncepciju izvirzīšana un argumentācija.

Iestādes nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas institūta tiesiskais pamats un nozīme

Privātpersonas tiesības saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā ir nostiprinātas Satversmes 92.pantā, savukārt specifisku normatīvo regulējumu gadījumos, kad personas tiesības tiek pārkāptas valsts vai pašvaldības iestāžu prettiesiskā administratīvā akta vai prettiesiskās rīcības dēļ, nodrošina Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums, turpmāk – “Atlīdzināšanas likums”.

Atlīdzināšanas likums paredz iespēju atlīdzināt personai nodarītos materiālos zaudējumus (likuma 7. pants), kā arī nemantisko kaitējumu (likuma 8. pants), kas saskaņā ar Atlīdzināšanas likuma pārejas noteikumu 8. punktu, atbilst Administratīvā procesa likuma lietotajiem terminiem "personiskais kaitējums" un "morālais kaitējums". Jautājumos, kas skar materiālo zaudējumu atlīdzināšanu, likumā ietvertie zaudējumu noteikšanas principi ir definēti precīzi, to pierādīšanas līdzekļi ir unificēti ar Administratīvā procesa likumu, un kopumā ir balstīti uz racionālajiem kritērijiem, kuru pastāvēšana var tikt objektīvi izsecināta no lietas materiāliem. Savukārt uz morāla kaitējuma atlīdzināšanu attiecināmais Atlīdzināšanas likuma tiesiskais regulējums, kā arī uz tā bāzes izveidojusies tiesu prakse, ir vērtējami nevienu nozīmīgi. Līdz ar to, šajā rakstā autors pievērsīsies tieši morālā kaitējuma atlīdzināšanas problemātikai, analizējot tās likumā ietvertus cēloņus un to praktiskas sekas.

Iestādes pieņemtā administratīvā akta vai faktiskās rīcības rezultātā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas praktiski realizējamo iespēju eksistēšanas nozīme ir acīmredzama – nepastāvēt

efektīvam un uz rezultātu vēršam tiesību aizsardzības mehānismam, tiesu kontrole par izpildvaras rīcības tiesiskumu būs tālu no optimālās, kā arī amatpersonām pietrūks motivācijas nodrošināt labas pārvaldības principa ievērošanu. Tieši tāpēc precīzi un loģiski pamatoti tiesību normu formulējumi, uz kuriem privātpersonai ir iespēja atsaukties tiesiskā strīda ar iestādi ietvaros, ir tik svarīgi Satversmē nostiprinātu pamattiesību praktiskai aizsardzībai.

Svarīgākie teorētiskie un praktiskie problēmjaudājumi

Kā pirmo, un autora ieskatā nozīmīgāko, morālā kaitējuma atlīdzināšanas problemātisko aspektu ir jāmin Atlīdzināšanas likuma 14.panta 4.daļā noteiktais maksimālais atlīdzināmais morālā kaitējuma apmērs, kas ir noteikts līdz EUR 7000 robežai, būtiska kaitējuma gadījumā – līdz EUR 10000 robežai, savukārt, personas nāves vai sevišķi smaga kaitējuma veselībai gadījumā – līdz EUR 30000 robežai. Tādējādi, privātpersona, kurai iestādes prettiesiskās rīcības dēļ tika nodarīts morālais kaitējums, praksē visbiežāk sastapsies ar EUR 10000 limita piemērošanu. Apskatot šo tiesību institūtu, ir jāsecina, ka pirmšķietami tā atbilstība Satversmes 92. panta trešā teikuma jēgai un mērķim, t.i. kaitējumam atbilstīga atlīdzinājuma saņemšanai, ir diskusijas vērta.

Pirmkārt, tas fakts, ka likumdevēja noteiktais izmaksājamās kaitējuma atlīdzības limits ir fiksēts, būtiski ierobežo tiesas iespējas pienācīgi un vispusīgi izvērtēt katru individuālu tiesību aizskārums gadījumu. Šī likumdevēja izvēlēta pieeja ir problemātiska daudzu iemeslu dēļ, bet svarīgākais no tiem ir apstāklis, ka indivīda dziļi personisko un unikālo ciešanu reducēšana līdz būtībā nejaušības kārtībā izvēlētam un objektīvi zemu ciparam nonāk pretrunā ar klasisko Eiropas tiesību filozofijas skolu fundamentālajām atziņām par indivīda vērtību sabiedrībā (Locke 1689) un sabiedriskā līguma nozīmi publisko un privāto personu attiecību harmonizācijā (Montesquieu 1899), kā arī moderno sociālās un ekonomiskās filozofijas skatījumu uz konkrēto indivīda un abstrakto sabiedrības interešu hierarhiju (Mises 1998).

Ņemot vērā to, ka katra fiziskā persona uztver pasauli, ieskaitot tās negatīvus aspektus, ļoti individuāli, un attiecīgi individuāli novērtē tai nodarītu ciešanu smagumu, pastāv ievērojama varbūtība, ka persona, kurai prettiesiskā administratīvā akta vai faktiskās rīcības dēļ tika nodarīts morālais kaitējums, novērtē savu morālo ciešanu finansiālo izteiksmi augstāk par likumdevēja noteiktu atlīdzības limitu. Latvijas judikatūrā ir nostiprinājies viedoklis, ka morālā kaitējuma atlīdzināšanas primārā funkcija ir gandarījuma sniegšana cietušai personai (Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 2010: 18, 2016: 6, 2018a: 3.3, 2018b: 12; Latvijas Republikas Satversmes tiesa 2012: 11.1). Piemērojot šo standartu praktisko situāciju analīzei, ir jāsecina, ka mazākās atlīdzības summas, nekā tā, ko ir pieprasījusi privātpersona, piešķiršana, veido risku nevis sniegt personai gandarījumu, bet gan radīt viņai papildus ciešanas no viņai nodarītas netaisnības. Turklāt, augstākminētajam privātpersonas subjektīvām kaitējuma novērtējumam var būt arī objektīvā, pierādīšanas procesā izmantojama izpausme, piemēram, ekspertu vai ārstu slēdzieni, bet likumdevēja izvēlētais tiesību politikas dēļ šo potenciālo pierādījumu izmantošana ir izteikti neefektīva, jo pat ticami pierādot lielāku morālā kaitējuma apmēru, tiesas pilnvaras tā atlīdzināšanā sniedzas tikai līdz likumā noteiktam limitam.

Vēl jo vairāk, ir jāņem vērā apstāklis, ka Atlīdzināšanas likuma 2.panta 2.daļas panta formulējums pieļauj dažādas interpretācijas iespējas, un tiesību piemērotājs var interpretēt Atlīdzināšanas likuma 14. pantu kā speciālo norma attiecībā pret Civillikuma 1635. pantu. Līdz ar to, personas iespējas panākt kaitējuma atlīdzināšanu faktiskām ciešanām atbilstošā apmērā gan administratīvajās, gan vispārējās jurisdikcijas tiesās praksē var būt stipri ierobežotas, un atsevišķajos gadījumos prasīt tik neortodoksālo tiesību aizsardzības līdzekļu, kā prejudiciāla pieteikuma iesniegšana Satversmes tiesai Administratīvā

procesa likuma 104. pantā noteiktajā kārtībā, vai pat privātpersonas konstitucionālā sūdzība, pielietošanu. Ņemot vērā to, ka augstākminēto tiesību institūtu efektīva izmantošana ir saistīta ar augsti kvalificētās juridiskās palīdzības saņemšanu, kas ne vienmēr ir pieejama vidusmēra indivīdam, praksē bieži vien veidojās situācijas, kad tiesību aizsardzības izdevumi sasniedz vai pat pārsniedz iespējamus ieguvumus, kas attiecīgi attur privātpersonas no savu subjektīvo tiesību realizēšanas.

Otrkārt, publiskās personas atbildības apmēra ierobežošana un atlīdzināšanas limitu pastāvēšana pati par sevi stimulē tiesību piemērotājus novērtēt nodarītā kaitējuma naudas izteiksmi zemāk par tā faktisko apmēru. Neskatoties uz savu amatpersonu statusu, tiesību piemērotāji ir fiziskās personas, ar visām fizisko personu vairākumam piemītošām psiholoģiskajām īpašībām, ieskaitot konformismu. Līdz ar to, praksē nevar garantēt, ka tiesību piemērotājs būs spējīgs kritiski vērtēt tiesību normu kvalitāti indivīda pamattiesību aizsardzības kontekstā un, neskatoties uz Administratīvā procesa likuma 5.pantā ietvertu vispārējo tiesību principu, pilnvērtīgi izmantot tiesību normu iztulkošanas metodes privātpersonu interešu aizsardzības veicināšanai pat Atlīdzināšanas likumā noteikto atlīdzības limitu robežās. Tieši otrādi, ņemot vērā likumdevēja izvēlēto objektīvi zemu morālā kaitējuma atlīdzības maksimālo apmēru, vidusmēra amatpersona būs tendēta vērtēt privātpersonai nodarīto morālo kaitējumu kā *a priori* maznozīmīgu faktoru, un piešķirt atlīdzinājumu, kas ir ievērojami mazāks, nekā likumā noteiktais. Turklāt, atlīdzības limitu pastāvēšana praksē dažkārt rada situāciju, kad, ar mērķi neitralizēt Atlīdzināšanas likuma 11.panta 3.daļā nostiprinātu morālā kaitējuma pastāvēšanas prezumpciju, amatpersona, izlemjot jautājumu par morālā kaitējuma atlīdzināšanas formu, var pilnībā noliegt iespēju, ka ar iestādes rīcību izsauktais tiesību ierobežojums, neatkarīgi no lietas faktiskajiem apstākļiem, var būt tik būtisks, lai pamatotu kompensāciju izmaksāšanu naudā, un līdz ar to, valsts rīcības prettiesiskuma konstatēšana un novēršana vai iestādes atvairošanās, kā vienīgais morālā kaitējuma atlīdzināšanas veids, ir pietiekams. Lai gan tiesas ne vienmēr piekrīt šādiem iestādes secinājumiem, atlīdzinājuma atteikuma izsauktā nepieciešamība vērsties tiesā savu tiesību aizsardzībai rada indivīdiem papildus izdevumus un apgrūtinājumus. Ir jāatzīmē, ka šāda situācija ir vērojama arī gadījumos, kas tiesību aizskārums ilgst vairākus gadus vai skar Satversmē aizsargāto pamattiesību ierobežošānu (Latvijas Republikas Administratīvā apgabaltiesa 2011: 11; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 2018b: 13). Tāpat ir jāatzīmē, ka tiesību piemērotāju prakse uzskatīt ilgstošu pārkāpumu gadījumos tik konceptuāli nepilnīgu atlīdzinājuma formu, kā iepriekšējā stāvokļa atjaunošana, kas, tiesību piemērotāju skatījumā, izslēdz iespēju privātpersonai pieprasīt morālā kaitējuma atlīdzību, par pilnībā pietiekamu, lielā mērā ir kļuvusi par universālu standartu, un tiek plaši piemērota gan iestādes prettiesiskās rīcības izvērtēšanas, gan nepamatoti uzsāktu administratīvo pārkāpumu lietu seku novēršanas jomā (Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 2026: 2).

Treškārt, likumdevēja noteiktie objektīvi zemi morālā kaitējuma atlīdzināšanas limiti, arī gadījumos, kad privātpersonai veiksmīgi izdodas panākt tā atlīdzināšanu tiesas ceļā, nestimulē amatpersonas, kuru rīcība izsauca kaitējumu, uzlabot dienesta pienākumu pildīšanas kvalitāti, un nemotivē arī citas amatpersonas rīkoties, lai nepieļautu analogiskās kļūdas savā darbā, jo nepastāv nopietnu tiesisku seku iestāšanās risks. Amatpersonu prettiesiskās un neprofesionālās rīcības vispārējās prevencijas mērķis, ar materiālā rakstura pametumiem stimulējot iestādes un amatpersonas ievērot likumu, ir vitāli nozīmīgs tiesiskās valsts pastāvēšanā un tās pamatfunkciju optimālajā pildīšanā, ko savā judikatūrā atzīmēja Satversmes tiesa (Latvijas Republikas Satversmes tiesa 2012: 11.2), kā arī Senāts (Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 2010: 18, 2016: 6, 2022: 5), jo ievērojamu papildus budžeta izdevumu veidošanās saistība ar konkrēto amatpersonu rīcību ir vienīgais praktiskais veids, kā nodrošināt korelāciju starp pārvaldes kvalitāti un amatpersonu velmi celt savu tiesiskās apziņas līmeni. Savukārt fiksēts un objektīvi zems maksimālās

papildus izdevumu līmenis, ko amatpersona ar savu prettiesisku rīcību var radīt budžetam, attiecīgi veido fiksētu un viegli paredzamu riska faktoru, kura izdevumu projekcija tiek *de facto* ierēķināta iestādes ikgadējā budžetā, ko ir atzinis arī pats likumdevējs (Latvijas Republikas Satversmes tiesa 2020: 3). Līdz ar to, pastāvot jebkādiem, un it īpaši objektīvi zemiem atbildības finansiāliem limitiem, Senāta nospraustais amatpersonu prettiesiskās rīcības vispārējās prevencijas mērķis netiek sasniegts, jo praksē iestādei ir vieglāk uzņemties nelielus kaitējuma atlīdzības izdevumus, nekā būtiski koriģēt savu tiesību piemērošanas politiku, kas prasa ne tikai viegli sasniedzamu formālo iekšējo normatīvo aktu pārstādi, bet arī tiesību piemērotāju domāšanas stila izmaiņas, kas ir praktiski neiespējams bez nopietniem stimuliem.

Kā otru nozīmīgu problēmu, kuras pastāvēšana ir tieši saistīta ar augstākminēto atbildības limitu pastāvēšanu likumā, ir jāmin no šī fakta izrietošās tiesu prakses negatīvās tendences uzskatīt valsts fiskālās intereses par prioritārām attiecībā pret personas tiesībām saņemt taisnīgu atlīdzinājumu. Kā papildus faktoru, kuram ir ievērojama negatīva iedarbība šo problēmjautājumu, ir jāpiemin arī Satversmes tiesas judikatūra pamattiesību ierobežošanas pamatotības izvērtēšanas jomā, kas ne vienmēr ir konsekventa un attiecīgi ietekmē tiesas nolēmumu saturu. Viens no nozīmīgākajiem šīs problēmas aspektiem ir no Eiropas cilvēktiesību tiesas prakses pārņemta ideja par to, ka Satversmes 92. pantā nostiprinātas tiesības uz taisnīgu tiesu nav absolūtas. Lai gan Satversmes tiesas citētajā lietā “Golder v. United Kingdom” Eiropas Cilvēktiesību tiesa izskatīja ļoti šauru un specifisku jautājumu par situācijas, kad personai tika fiziski liegta iespēja komunicēt ar tiesu, tādējādi liedzot viņai pieeju tiesai, atbilstību Eiropas cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas 6. pantam (European Court of Human Rights 1975: 38), Satversmes tiesa gadsimta sākumā ir uzsākusi šīs atziņas aktīvu praktisku pielietojumu (Latvijas Republikas Satversmes tiesa 2005: 7.1), laika gaitā attiecinot to uz arvien plašāku Satversmes 92. pantā minēto pamattiesību aspektu loku. Tas attiecīgi ļāva tiesām izmantot Satversmes tiesas judikatūru, lai pamatotu privātpersonām izmaksājama atlīdzinājuma ierobežojumus, balstoties uz Satversmes tiesas izveidoto “3 soļu testa” (likumā skaidri noteikts ierobežojums, tā leģitīms mērķis un samērīgums) elementiem. Piemēram, vienā nesenajā lietā Senāts, atzīstot, ka likumā nenoteikts ierobežojums nevar būt par pamatu izmaksājamās atlīdzības apmēra matemātiskai dalīšanai, vienlaicīgi uzsvēra, ka apstākļi, ka privātpersona ir tiesīga pretendēt uz strīdus normā paredzēto maksimālo atlīdzinājuma summu, nenozīmē, ka tā piešķirama katrā gadījumā (Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 2025: 11). Savukārt, personas tiesību aizskāruma smaguma pakāpes noteikšanai vēltajā lietā ir bijusi vērojama tendence nevis tikai implicēti uzsvērt nepieciešamību taupīt budžeta līdzekļus atlīdzinājuma piešķiršanas procesā, bet arī tieši norādīt, ka nosakot taisnīgā atlīdzinājuma apmēru, tiesību piemērotājam būtu jāņem vērā arī tāds likumā neminēts kritērijs, kā atlīdzinājuma apmēra līdzsvarošana ar valsts iespējām (Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 2024: 8).

Tādējādi, ir jāsecina, ka Latvijas tiesu judikatūra kopumā ir tendēta uz pastāvošo publiskās personas atbildības ierobežojumu leģitimitātes pamatošanu, kas daudzās situācijās praktiski izslēdz iespēju panākt taisnīgā atlīdzinājuma piešķiršanu bez normatīvā regulējuma jēdzieniskās reformas. Šajā kontekstā svarīgs kļūst jautājums, vai morālā kaitējuma atlīdzināšanas limitu pastāvēšana Atlīdzināšanas likuma izpratnē, un, plašākā nozīmē, publiskās personas atbildības limitu pastāvēšana kopumā atbilst Satversmes tiesas definētā “3 soļu testa” 2. un 3. solim, t.i. vai tiem var būt leģitīms mērķis un vai to pastāvēšana principā var būt samērīga.

Pievēršot uzmanību testa 2. solim, ir jākonstatē, ka lai gan Satversmes tiesa tradicionāli piemērojusi termina “leģitīms mērķis” plašu iztulkojumu, šoreiz tā pastāvēšana nav tik vienozīmīga. Likumā noteiktās valsts atbildības limitēšanas pirmšķietami leģitīms mērķis – publiskās personas, un formāli, visas sabiedrības resursu taupīšana – var tikt izsecināts no tādiem avotiem kā Saeimas sēdes protokoli

un likumprojekta sākotnējā versija, kuras izstrādātāji ir paredzējuši pilnībā izslēgt pat tiešu un objektīvi pierādāmu zaudējumu atlīdzināšanas iespēju pilnā apmērā (Latvijas Republikas Saeimas Juridiskā komisija 2004), bet atklāts paliek jautājums par šī mērķa atbilstību no Satversmes 1. panta izrietošajam taisnīguma principam. Ir jāpatur prātā, ka valsts kā sabiedrības organizēšanas instrumenta pastāvēšanas pamatmērķis ir indivīdu tiesisku interešu aizsardzība un dzīves kvalitātes celšana, un lai cik finansiāli smags būtu publiskās personas stāvoklis, publiskā persona, nepienācīgi īstenojot savas funkcijas, jebkurā gadījumā ir spējīga ievērojami ierobežot indivīdu tiesības un samazināt privātpersonas dzīves kvalitāti. Vēl jo vairāk, no privātpersonas skata punkta, nepastāv būtiskās atšķirības, vai privātpersonai svarīgu tiesību aizskārumu izsauc ļoti turīga un veiksmīga valsts, vai arī valsts, kas *de facto* nav spējīga nodrošināt pat savu bāzes funkciju izpildi. Tieši tāpēc publiskās personas atbildības ierobežošana konceptuāli nonāk pretrunā ar Satversmes tiesas praksē nodibinātu principu, ka ekonomiskā rakstura apsvērumi nevar būt par pamatu Satversmē nostiprinātu pamattiesību minimuma nenodrošināšanai (Latvijas Republikas Satversmes tiesa 2010: 15, 2019: 29.3). Ir jāatzīmē, ka izņemot radikālo lēmumu par rezidences valsts maiņu, privātpersonai nav citu iespēju nekavējoties uzlabot valsts piekoptu pamattiesību ievērošanas standartu, līdz ar to, augstākminētajā Satversmes tiesas judikatūrā formulētais princips būtībā ir attiecināms arī uz sabiedrību kopumā, nevis tikai konkrētām šaurām iedzīvotāju grupām.

Savukārt, pievēršoties "3.solim" - morālā kaitējuma atlīdzināšanas limitu samērīguma jautājumiem Satversmes 92.panta kontekstā, ir jāatzīmē, ka saskaņā ar Satversmes tiesas judikatūru, samērīguma konstatēšanai, papildus mazāk ierobežojošo līdzekļu kritērijam, kas šajā jomā objektīvi nav piemērojams, ir nepieciešama divu kritēriju ievērošana, t.i. sabiedrības ieguvumam no indivīda tiesību ierobežojuma ir jābūt acīmredzami lielākam nekā indivīda zaudējumiem, un indivīda pamattiesības jebkurā gadījumā nedrīkst tikt atņemtas pēc būtības (Latvijas Republikas Satversmes tiesa 2002: 1, 2003: 1.1, 2008: 12, 2013: 18.3.3.2). Lai gan teorijā samērīguma pastāvēšana šajā jomā ir iespējama, apskatot šo jautājumu no praktiskās puses, ir jāsecina, ka limitu pastāvēšana praksē neļauj panākt abu augstākminēto kritēriju ievērošanu.

Pirmkārt, nav iespējams pat aptuveni aprēķināt sabiedrības ieguvumu, apzināti izvēloties nepienācīgi kompensēt indivīda morālo kaitējumu, vienlaicīgi paturot prātā indivīda pamattiesību nozīmi Eiropas Savienības sastāvā esošajā tiesiskajā valstī. Lai gan formāli budžeta līdzekļu ekonomija var tikt atzīta par pozitīvu aspektu, taupības apsvērumiem kļūstot par indivīda pamattiesību aizsardzības politikas pašmērķi un pieturoties pie izteikti pragmatiskās filozofijas, zūd praktiskā atšķirība starp uz cilvēktiesību ievērošanu tendētu tiesisko un izteikti autokrātisko valsts formām. Šī faktiskā situācija var attiecīgi radīt indivīdos iesaaidu par tiesiskās un demokrātiskās valsts zemu praktisko efektivitāti viņu tiesību aizsardzības jomā un motivēt viņus izdarīt izvēli par labu citām valsts formām, tādējādi kopumā veicinot sabiedrības regresu.

Otrkārt, apskatot tiesību atņemšanas pēc būtības aspektu, ir jākonstatē, ka eksistē ievērojama iedzīvotāju grupa, kuriem nodarītā morālā kaitējuma smagums objektīvi var pārsniegt Atlīdzināšanas likumā noteiktus limitus, tādējādi, izslēdzot iespēju segt to pilnā apmērā. Kā norādīja Satversmes tiesa, lai nodrošinātu tiesības uz taisnīgu tiesu, administratīvajā procesā jāīsteno visaptverošā tiesas kontrole pār izpildvaras lēmumiem un darbībām un šīs kontroles rezultātā jānovērš tiesību normām neatbilstoša administratīvā akta vai faktiskās rīcības sekas attiecībā uz personu (Latvijas Republikas Satversmes tiesa 2017: 12.2.). Tomēr, ja paša normatīvā akta satura dēļ noteiktai personu grupai nepastāv pat teorētiskā iespēja tiesā pierādīt faktiskā morālā kaitējuma apmēru un attiecīgi saņemt pamattiesību aizskāruma smagumam atbilstīgu atlīdzinājumu pilnā apmērā, tad tiesas kontrole par izpildvaras lēmumiem un darbībām nav visaptveroša. Līdz ar to, attiecībā uz augstākminēto

iedzīvotāju grupu pastāv risks, ka tiesības uz taisnīgu tiesu iegūst formālo raksturu, un tādējādi, praksē var tikt atņemtas pēc būtības.

Vēl jo vairāk, iestāžu un amatpersonu nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas limiti kopā ar Atlīdzināšanas likuma 33.panta 3. daļā ietvertu amatpersonu aizsardzības no regresa prasībām tiesību institūta pastāvēšanu, paredzot *de facto* neizpildāmi augstus kritērijus regresa prasības pielietošanai, kļūst par elementiem, kas rada situāciju, kurā amatpersonām absolūti nav stimulu ievērot privātpersonu pamattiesības un nodrošināt labu pārvaldes kvalitāti. Šāda amatpersonu personīgās atbildības un privātpersonu efektīvu tiesību aizsardzības mehānismu trūkuma kombinācija veido sistēmisku problēmu, un liek indivīdiem apzināties, ka neskatoties uz teorētiskā normatīvā regulējuma pastāvēšanu, praksē amatpersona var jebkurā brīdī prettiesiski ierobežot viņu tiesības, un ekonomisko apsvērumu dēļ šādai amatpersonas rīcībai faktiski nebūs nekādu nozīmīgu tiesisku seku nedz morālā kaitējuma atlīdzināšanas, nedz arī amatpersonu efektīvās sodīšanas jomā, kas rada indivīdos tiesisku nedrošību un veicina tiesisku nihilismu, kuru izplatīšanos nekādā gadījumā nevar klasificēt kā labu sabiedrībai kopumā.

Šajā sakarā ir nozīmīgs arī Satversmes tiesas paustais viedoklis lietā, kur viens no pieteicēja prasījumiem ir bijis tieši saistīts ar publiskās personas atbildības limitu pastāvēšanas atbilstību Satversmes 92. pantam. Lēmumā par tiesvedības izbeigšanu Satversmes tiesa, vairākkārt uzsverot atbilstīgā atlīdzinājuma nozīmi, vienlaicīgi ir norādījusi, ka no tiesībām uz atbilstīgu atlīdzinājumu neizriet, ka personai būtu jāpiešķir tāds atlīdzinājums, kādu tā subjektīvi uzskata par pietiekamu un nepieciešamu, kā arī atlīdzinājuma apmēra ierobežojumi paši par sevi neliedz personai saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu (Latvijas Republikas Satversmes tiesa 2020: 10.2). Šo viedokli Satversmes tiesa ir argumentējusi ar atsauci uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas atziņām lietā "Domján v. Hungary", kuras ietvaros ECT kā vienīgo pamatojumu valsts atbildības ierobežojumiem ir minējusi "ekonomisko realitāti" (European Court of Human Rights 2017: 28). Jāatzīmē, ka lai gan šis tiesas secinājums ir izdarīts lietā, kuras faktiskie apstākļi neliecināja par to, ka publiskās personas atbildības limiti ir bijuši par primāro iemeslu privātpersonas tiesību aizskārumam, tiesas loģika *per se* ir visnotaļ satraucoša. Turklāt, šāds domu virziens nonāk pretrunā ar pašas Satversmes tiesas uzsvērtu visaptverošās tiesu kontroles principu (Latvijas Republikas Satversmes tiesa 2017: 12.2), jo kontroles forma, kuras piemērošanas joma ir daļēji teorētiska tā iemesla dēļ, ka kontroles īstenošanas rezultātā konkrētajos gadījumu kategorijās kontroles objektam principā nevar iestāties praktiskās sekas, pēc definīcijas nevar būt visaptveroša. Turklāt, jau pieminētā pastāvošā publiskās personas prakse ierēķināt indivīdu tiesību pārkāpumu aptuvenās izmaksas gada budžetā rada stāvokli, kad tiesu kontrole par Satversmes 92.pantā nostiprināto pamattiesību ievērošanu atlīdzinājuma saņemšanas jomā kļūst tik neefektīva, ka tuvojās formālās aizsardzības definīcijai, jo jebkurš lietas iznākums finansiālajā ziņā ir pieņemams publiskai personai, un šo situāciju par iespējamu padara tieši spēkā esošais tiesiskais regulējums.

Publiskās personas atbildības ierobežojumu vēsturiskie aspekti

Lai labāk izprastu pastāvošo problēmu cēloņus, ir jāpieskaras arī publisko personu nodarīto zaudējumu un kaitējuma atlīdzināšanas tiesiskā regulējuma evolūcijai Latvijā un vēsturiskam tiesiskajam regulējumam. Atskatoties atpakaļ vēsturē, jāatzīmē, ka sociālistisko tiesību pastāvēšanas periodā morālā kaitējuma nodarīšanas iespējamība ir tikusi vērtēta tikai fiziskās personas reputācijas sabiedrības acīs kontekstā, līdz ar to vienīgais morālā kaitējuma atlīdzināšanas veids ir bijis darba kolektīvam vai sabiedriskai organizācijai adresēts kompetentās iestādes paziņojums par personas reabilitāciju (Prezidium Verkhovnogo Soveta SSSR 1981: 10), kas ar lielu varbūtības pakāpi kalpo par mūsdienu Latvijas tiesību piemērotāju tradīcijas uzskatīt atvainošanos kā piemērotāko veidu morālā

kaitējuma atlīdzināšanai, pirmsākumiem. Savukārt Atlīdzināšanas likums, kas ir stājies spēkā 2005. gada 1. jūlijā, ir bijis atjaunotās brīvvalsts vēsturē jauns tiesiskā regulējuma paraugs, kura pieņemšana ir bijusi saistīta ar vēl viena moderna normatīvā akta – Administratīvā procesa likuma – spēkā stāšanos. Ir jāatzīmē, ka Atlīdzināšanas likuma 11.pants tā spēkā stāšanās brīdī formāli ir bijis samērā progresīvs un paredzēja jaunas privātpersonas tiesības, jo uzreiz pēc neatkarības atjaunošanas morālā kaitējuma atlīdzināšanas pienākums nav bijis līdz galam noregulēts normatīvajā līmenī arī civiltiesību jomā, līdz pat Civillikuma 1635.panta grozījumu spēkā stāšanās brīdim 2006.gada 1. martā.

Tomēr, pati publiskās personas atbildības ierobežošanas koncepcija pirmo reizi ir parādījusies jau krietni pirms Atlīdzināšanas likuma spēkā stāšanās, ar krimināltiesībām saistītajā tiesību jomā, kā daļa no likuma "Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu", kas ir stājies spēkā 1998. gada 1. septembrī. Šī likuma 4.panta 1.daļas 8. punkts ir noteicis LVL 5000 (EUR 7114,36) materiālo zaudējumu atlīdzināšanas gada limitu, pirmo reizi Latvijas vēsturē implicēti nostādot publiskās personas finansiālās intereses augstāk par indivīda tiesībām saņemt taisnīgu atlīdzinājumu. Lai gan augstākminētais limits 1998. gada finansiālās situācijas izpratnē teorētiski varētu tikt uzskatīts par samērīgu, jo veidoja vairāk nekā 100 tā laika minimālās mēnešalgas, pats valsts atbildības ierobežošanas princips nonāk pretrunā ar taisnīga un atbilstīga atlīdzinājuma ideju, it īpaši gadījumos, kad atbildības ierobežošanas pamatā ir fiskālie apsvērumi. Ir jāpiemin, ka arī no Saeimas sēdes stenogrammas var redzēt likumdevēja bažas par likuma pieņemšanas rezultātā iespējamām valsts papildus izdevumiem un vēlēšanos atlikt likuma spēkā stāšanos uz iespējami vēlāko laiku (Latvijas Republikas Saeima 1998). Likuma teleoloģiskās iztulkošanas kontekstā nozīmīgs ir arī likumdevēja akceptēts augstākminētā likuma plāns un kopējā konstrukcija, kuras ietvaros privātpersonai tika dota iespēja mēģināt panākt morālā kaitējuma atlīdzināšanu civiltiesiskajā kārtībā (likuma 5.panta 3.daļa) laikā, kad Civillikums oficiāli atzina morālā kaitējuma atlīdzināšanas pienākumu tikai vienā specifiskajā, Civillikuma 2353.pantā paredzētajā gadījumā.

Vienlaicīgi ir jāatzīmē, ka lai gan Latvijas tiesībās zaudējumu un morālā kaitējuma atlīdzināšanas jēga tiek interpretēta atšķirīgi, vērtējot augstākminēto momentu koncepcijas līmenī, ir jāsecina, ka vēsturiskais publisko personu atbildības limits, kas pārsniedza 100 tā laika minimālās mēnešalgas, ir bijis lielākā mērā atbilstošs likuma pieņemšanas laika ekonomiskai situācijai un privātpersonas piedzīvotajam dzīves kvalitātes samazinājumam, jo šobrīd spēkā esošais Atlīdzināšanas likuma 14.panta 4.daļā noteiktais EUR 10000 limits veido vien aptuveni 13,5 minimālās mēnešalgas. Tomēr, konkrētie absolūtie skaitļi nav nozīmīgākā problēma, jo jebkura apmēra atbildības cieta limita noteikšana, nesaistot to ar inflāciju vai citādi neindeksējot, agrāk vai vēlāk padarīs to par neadekvāti zemu, kas Atlīdzināšanas likuma gadījumā ir noticis jau likuma spēkā stāšanās brīdī.

Turpinot vērtēt analizējama jautājuma vēsturisko jomu, un pievēršoties tiesību doktrīnas aspektam, ir jāatzīmē, ka morālā kaitējuma atlīdzināšanas apmēra noteikšanu kā privātpersonas tiesiskajām interesēm potenciāli neizdevīgu ir vērtējuši arī tiesību pētnieki Administratīvā procesa likuma un Atlīdzināšanas likuma spēkā stāšanās periodā. Piemēram, Ilze Gredzena rakstā "Zaudējumu atlīdzība administratīvajā procesā" ir norādījusi, ka lai gan morālā kaitējuma apmērs privātpersonai nav jāpierāda, tiesību piemērotājam ir jāvērtē tā apmērs, ņemot vērā personas tiesību vai tiesisko interešu aizskāruma būtību un apstākļus, kas izslēdz vai samazina morālā kaitējuma atlīdzību (Gredzena 2004). Ir jāatzīmē, ka autores domas gramatiskā konstrukcija norāda uz tendenci vērtēt atbilstīgā atlīdzinājuma apmēra noteikšanas procesu kā likumā noteiktā maksimuma samazināšanu, tomēr, tajā brīdī nepastāvēt tiesu praksei likuma piemērošanas jomā, šim atziņām bija vairāk teorētisks raksturs.

Atšķirīga situācija ir izveidojusies 2011. gadā, kad Senāta Administratīvo lietu departaments ir publicējis Edvīna Danovska veikto judikatūras apkopojumu publisko personu nodarītā morālā

kaitējuma atlīdzināšanas jomā. Analizējot tiesu prakses atziņas šī pētījuma autors cita starpā ir atzīmējis Atlīdzināšanas likuma 6 gadu praktiskās piemērošanas laikā izveidojušos izpratni par morālā kaitējuma faktiskā apmēra novērtēšanas tendencēm un tā izteiksmi naudas vienībās. Konkrēti, pētījuma autors ir norādījis, ka atkāpšanas no pieņemtās prakses ir tiesību piemērotājam ir jāpamato, ir secinājis, ka likumā neminēts atlīdzības apmēra noteikšanas kritērijs, t.i. valsts ekonomiskās iespējas, ir tāpat nostiprināties tiesu praksē, un konstatējis, ka privātpersonai faktiski izmaksāts atlīdzinājums par tai nodarīto morālo kaitējumu nevienā gadījumā nav pārsniedzis pat pusi no tajā brīdī likumā noteiktās zemākas robežas, kas absolūtajos ciparos sastādīja LVL 1500, jeb aptuveni EUR 2142 (Danovskis 2011). Augstākminētā pētījuma autora secinājumi ir nozīmīgi atlīdzināšanas limitu koncepcijas kā sistēmiskās problēmas apzināšanas procesā, jo demonstrē atlīdzināšanas limitu tiešu ietekmi uz likuma gramatiskai nozīmei neatbilstošu, bet ar vispārējo teleoloģiju saskanīgu tiesību normu interpretācijas formu ģenēzi, kuras rezultātā attiecīgi tiek negatīvi ietekmēts privātpersonu pamattiesību īstenošanas līmenis.

Iespējamie problēmas risinājumi

Nobeigumā ir jāpievēršas iespējamiem ieskicētās praktiskās problēmas risinājumiem. Ņemot vērā apstākli, ka problēmas pastāvēšana būtībā ir vairāk saistīta tieši ar tiesību normu saturu, nevis to piemērošanas kvalitāti, vienkāršākais un visefektīvākais veids, kā uzlabot konkrētu situāciju, būtu morālā kaitējuma atlīdzināšanas limitu atcelšana. Izslēdzot iespēju tiesību piemērotājiem atsaukties uz likuma imperatīvo regulējumu, vienlaicīgi tiktu radīts tiesiskais pamats piemērlēt konkrētai tiesību pārkāpuma situācijai lielākā mērā atbilstošu atlīdzinājuma formu un apmēru. Tomēr, lai gan šis risinājums varētu novērst smagāko tiesību ierobežojumu, ļaujot tiesām vismaz teorijā piespriest tiesību ierobežojuma smagumam atbilstīgas kompensāciju summas, tas nevarētu izslēgt ievērojamu varbūtību, ka praksē tiesas turpinās atsaukties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru, kurai piemīt tendence novērtēt tiesību morālā kaitējuma apmēru relatīvi zemi arī gadījumos, kad pārkāpums ir acīmredzami ilgstošs vai būtisks. Piemēram, tāda pārkāpuma gadījumā kā lietas izskatīšana nacionālajās tiesās, kas ieilga uz 30 gadiem, morālais kaitējums tika novērtēts EUR 4550 apmērā (European Court of Human Rights 2024a); īpašuma tiesību ierobežošanas iestādēs kļūdas dēļ, kas izsauca zaudējumus vairāk nekā EUR 110000 apmērā gadījumā, morālais kaitējums tika novērtēts EUR 3000 apmērā (European Court of Human Rights 2024b); savukārt ilgstošās necilvēciskās izturēšanas aizlieguma pārkāpšanas gadījumā morālais kaitējums tika novērtēts EUR 3000 apmērā (European Court of Human Rights 2024c). Tādējādi, morālā kaitējuma atlīdzināšanas limitu atcelšana diez vai varētu kalpot par optimāli efektīvu privātpersonu tiesību saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu īstenošanas mehānismu.

Ņemot vērā to, ka *common law* tiesību saimei raksturīgs un arī objektīvi visefektīvākais privātpersonu tiesību aizsardzības līdzeklis tiesiskā strīda ietvaros – kaitējuma atlīdzināšana ar sodīšanas funkciju (*punitive damages*), netiek atzīts kontinentālās Eiropas tiesību saimē, vidusceļš, kas vairāk atbilst kontinentālās Eiropas tiesību pozitīvisma tradīcijām, varētu būt pastāvošai praksei pretējā principa ieviešana, nosakot nevis maksimālo, bet minimālo atlīdzinājuma apmēru, vienlaicīgi ieviešot tā precīzu gradāciju, apmēram palielinoties atkarībā no svarīgākā objektīvi konstatējama faktora – pārkāpuma ilguma. Uz šo principu balstīts regulējums veiksmīgi pildītu vismaz divas kaitējuma atlīdzināšanas institūta funkcijas, kas pašlaik netiek realizētas pilnā apmērā, t.i. likvidētu tiesību aizstāvēšanas zemās praktiskās efektivitātes nomācošo efektu, kas motivētu privātpersonas aktīvāk iesaistīties savu tiesību aizstāvēšanā administratīvajā procesā, kā arī radītu papildus un relatīvi efektīvāku motivāciju amatpersonām nodrošināt privātpersonu pamattiesību ievērošanu.

Tāpat, lai nodrošinātu kaitējuma atlīdzinājuma apmēra samērīgumu, būtu jāparedz ta korelācija ar valstī noteikto minimālo algu, kas vienlaicīgi nodrošinātu atlīdzinājuma apmēra vismaz daļēju indeksāciju. Ir jāatzīmē, ka uz līdzīgiem principiem balstīts tiesiskais regulējums jau pastāv jomā, kas ir saistīta ar nepamatotas vai prettiesiskās brīvības atņemšanas rezultātā nodarītā morālā kaitējuma atlīdzināšanu, ko nosaka Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likuma 15. pants. Neskatoties uz daudzām augstākminētā likuma nepilnībām, šajā pantā ietvertā morālo ciešanu precīzās un objektīvās novērtēšanas koncepcija, kas ir pierādījusi arī savu dzīvotspēju praksē (Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 2021a, 2021b), ir ļoti noderīga kā atbalsta punkts visa publiskās personas atbildības tiesiskās regulējuma attīstības virziena noteikšanā.

Secinājumi

Rezumējot visu iepriekšminēto, ir jāsecina, ka pastāvošais Atlīdzināšanas likuma tiesiskais regulējums, kas nosaka privātpersonas nodarītā morālā kaitējuma atlīdzības maksimālās robežas, praksē var faktiski ierobežot privātpersonu iespējas panākt nodarītajam morālām kaitējumam atbilstīgu finansiālo atlīdzinājumu, it īpaši ilgstošā vai būtiskā tiesību aizskāruma gadījumā, kad šīs tiesības kļūst par formālām un atsevišķajos gadījumos pēc būtības tiek atņemtas, kas izriet arī no reāli pastāvošās Latvijas tiesu judikatūras. Praksē vērojamās tendences iestādēm atteikt kaitējuma atlīdzības izmaksu un tiesām noteikt izteikti zemas atlīdzības summas, tieši izriet no likumā noteikto atlīdzināšanas limitu pastāvēšanas. Spēkā esošā tiesiskā regulējuma atbilstība Satversmes 92. pantam nav viennozīmīga, jo pieļauj izņēmumus no vispusīgas tiesu īstenotās kontroles principa un dažos gadījumos būtībā izslēdz iespēju tiesai piespriest privātpersonas tiesību aizskāruma smagumam atbilstīgu atlīdzinājumu, pat ja pastāv tā smaguma objektīvie pierādījumi. Tāpat, morālā kaitējuma atlīdzības limitu teleoloģiskā nozīme, kā arī Latvijas tiesību sistēmai raksturīga publisko personu un amatpersonu atbildības ierobežošanas tradīcija tieši ietekmē tiesību piemērotāju tendences vērtēt praktiski jebkuru privātpersonas tiesību aizskārumu kā nenožīmīgu, un līdz ar to, atteikties piespriest morālā kaitējuma atlīdzību naudā un, izvērtējot iespējamās atlīdzības apmēru, kā prioritāti izvēlēties līdzsvarot to ar valsts finansiālām iespējām. Kopumā pastāvošais normatīvais regulējums, kas nerada publiskām personām jebkādu vērā ņemamu risku privātpersonu tiesību nepamatotas ierobežošanas gadījumā, nemotivē publiskās personas un konkrētās amatpersonas nepieļaut privātpersonu tiesību aizskārumu un uzlabot pārvaldes kvalitāti.

Līdz ar to, lai novērstu vai vismaz mazinātu augstākminētās problēmas, būtu jāizvērtē iespēja definēt likumā nevis maksimālus, bet minimālus morālā kaitējuma atlīdzības apmērus, paredzot to precīzāku gradāciju, tajā skaitā atkarībā no pārkāpuma ilguma, un nosakot tos nevis konkrētajos skaitļos, bet sasaistot tos ar valstī noteikto minimālo darba samaksu, kas nodrošinātu to indeksēšanu un labāku atbilstību tiesību aizskāruma rezultātā izraisītam privātpersonas dzīves kvalitātes samazinājumam.

References

- Danovskis E. (2011) Morālā kaitējuma atlīdzināšana administratīvajās lietās. *Augstākā tiesa*. Available: [www.at.gov.lv/%2Ffiles%2Fuploads%2Ffiles%2Fdocs%2Fmorala_kaitejuma_atlidzinasana_30112011%2520\(2\).doc&usg=AOvVaw3craOGybDmrUsb-Db_cVD4&opi=89978449](http://www.at.gov.lv/%2Ffiles%2Fuploads%2Ffiles%2Fdocs%2Fmorala_kaitejuma_atlidzinasana_30112011%2520(2).doc&usg=AOvVaw3craOGybDmrUsb-Db_cVD4&opi=89978449) (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

European Court of Human Rights. (1975) *Judgment in the case 4451/70 “Golder v. United Kingdom”*. Available: <https://ghum.kuleuven.be/ggs/events/2013/springlectures2013/documents-1/golder-21-2-75.pdf> (accessed on 26.06.2026).

European Court of Human Rights. (2017) *Judgment in the case Nr. 5433/17 “Domján v. Hungary”*. Available: https://www.stradalex.eu/en/se_src_publ_jur_eur_cedh/document/echr_5433-17 (accessed on 26.06.2026).

European Court of Human Rights. (2024a) *Judgment in the case Nr. 26691/23 un 26692/23 “Kovács and Kremiczky v. Hungary”*. Available: <https://precedentia.md/search/case/7207/case-of-kovacs-and-kremiczky-v-hungary/> (accessed on 26.06.2026).

European Court of Human Rights. (2024b) *Judgment in the case Nr. 59414/15 “Odeska Buterbrodna Kompaniya, TOV v. Ukraine”*. Available: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:\[%22001-238369%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-238369%22]}) (accessed on 26.06.2026).

European Court of Human Rights. (2024c) *Judgment in the case Nr. 6959/20 “Mălăeș and Others v. Romania”*. Available: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-238380%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-238380%22]}) (accessed on 26.06.2026).

Gredzena I. (2004) Zaudējumu atlīdzība administratīvajā procesā. *Jurista Vārds*, Nr. 19(324).

Latvijas Republikas Administratīvā apgabaltiesa. (2011) Spriedums lietā Nr. 143/AA43-0274-11/3. *Judikatūras nolēmumu arhīvs*. Available: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments. (2010) Spriedums lietā Nr. SKA-104/2010. *Judikatūras nolēmumu arhīvs*. Available: <https://at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs> (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments. (2016) Spriedums lietā Nr. SKA-1214/2016. *Judikatūras nolēmumu arhīvs*. Available: <https://at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs> (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments. (2018a) Spriedums lietā Nr. SKA-66/2018. *Judikatūras nolēmumu arhīvs*. Available: <https://at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs> (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments. (2018b) Spriedums lietā Nr. SKA-395/2018. *Judikatūras nolēmumu arhīvs*. Available: <https://at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs> (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments. (2022) Spriedums lietā Nr. SKA-254/2022. *Judikatūras nolēmumu arhīvs*. Available: <https://at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs> (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments. (2024) Spriedums lietā Nr. SKA-52/2024. *Judikatūras nolēmumu arhīvs*. Available: <https://at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs> (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments. (2025) Spriedums lietā Nr. SKA-4/2025. *Judikatūras nolēmumu arhīvs*. Available: <https://at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs> (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments. (2026) Spriedums lietā Nr. SKA-29/2026. *Judikatūras nolēmumu arhīvs*. Available: <https://at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs> (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Latvijas Republikas Saeima. (1998) 6. *Saeimas pavasara sesijas desmitā sēde*, 28.05. Available: https://www.saeima.lv/steno/st_98/st2805.html (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Latvijas Republikas Saeima. (2017) Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likums. *Likumi.lv*. Available: <https://likumi.lv/ta/id/295926-kriminalprocesa-un-administrativo-parkapumu-lietvediba-nodarita-kaitejuma-atlidzinanas-likums> (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Latvijas Republikas Saeima. (2005) Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums. *Likumi.lv*. Available: <https://likumi.lv/ta/id/110746-valsts-parvaldes-iestazu-nodarito-zaudejumu-atlidzinanas-likums> (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Latvijas Republikas Saeimas Juridiskā komisija. (2004) *Atlīdzināšanas likuma likumprojekts*, 1.lasījumam virzītās versijas 14.p.8.d.7.p. Available: https://www.saeima.lv/Likumdosana/8S_DK/lasa-dd=LP0931_1.htm (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Latvijas Republikas Satversmes sapulce. (1922) Latvijas Republikas Satversme. *Likumi.lv*. Available: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme> (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Latvijas Republikas Satversmes tiesa. (2002) Spriedums lietā Nr. 2002-09-01. *Ierosinātās un izskatītās lietas*. Available: <https://www.satversmestiesa.lv/lv/ierosinatas-un-izskatitas-lietas> (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Latvijas Republikas Satversmes tiesa. (2003) Spriedums lietā Nr. 2003-04-01. *Ierosinātās un izskatītās lietas*. Available: <https://www.satversmestiesa.lv/lv/ierosinatas-un-izskatitas-lietas> (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Latvijas Republikas Satversmes tiesa. (2005) Spriedums lietā Nr. 2004-16-01. *Ierosinātās un izskatītās lietas*. Available: <https://www.satversmestiesa.lv/lv/ierosinatas-un-izskatitas-lietas> (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Latvijas Republikas Satversmes tiesa. (2008) Spriedums lietā Nr. 2007-22-01. *Ierosinātās un izskatītās lietas*. Available: <https://www.satversmestiesa.lv/lv/ierosinatas-un-izskatitas-lietas> (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Latvijas Republikas Satversmes tiesa. (2010) Spriedums lietā Nr. 2010-44-01. *Ierosinātās un izskatītās lietas*. Available: <https://www.satversmestiesa.lv/lv/ierosinatas-un-izskatitas-lietas> (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Latvijas Republikas Satversmes tiesa. (2012) Spriedums lietā Nr. 2011-21-01. *Ierosinātās un izskatītās lietas*. Available: <https://www.satversmestiesa.lv/lv/ierosinatas-un-izskatitas-lietas> (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Latvijas Republikas Satversmes tiesa. (2013) Spriedums lietā 2012-15-01. *Ierosinātās un izskatītās lietas*. Available: <https://www.satversmestiesa.lv/lv/ierosinatas-un-izskatitas-lietas> (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Latvijas Republikas Satversmes tiesa. (2017) Spriedums lietā Nr. 2017-08-01. *Ierosinātās un izskatītās lietas*. Available: <https://www.satversmestiesa.lv/lv/ierosinatas-un-izskatitas-lietas> (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Latvijas Republikas Satversmes tiesa. (2019) Spriedums lietās Nr.2018-25-01. *Ierosinātās un izskatītās lietas*. Available: <https://www.satversmestiesa.lv/lv/ierosinatas-un-izskatitas-lietas> (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Latvijas Republikas Satversmes tiesa. (2020) Lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2019-21-01. *Ierosinātās un izskatītās lietas*. Available: <https://www.satversmestiesa.lv/lv/ierosinatas-un-izskatitas-lietas> (accessed on 26.06.2026). (In Latvian)

Locke J. (1689) *Second treatise on the Government*, pp. 269–271. Available: https://books.google.lv/books?id=7kwUAAAAQAAJ&q=editions:q2cKQ3eYrMIC&pg=PP7&redir_esc=y#v=onepage&q=editions%3Aq2cKQ3eYrMIC&f=false (accessed on 26.06.2026).

Mises L. von (1998) *Human Action: A Treatise on Economics*. Auburn, Alabama: The Ludwig von Mises Institute. Available: https://cdn.mises.org/Human%20Action_3.pdf (accessed on 26.06.2026).

Montesquieu baron de, Secondat de C.L. (1899) *The Spirit of Laws*. Available: <https://archive.org/details/spiritoflaws01montuoft/page/x/mode/2up> (accessed on 26.06.2026).

Prezidium Verkhovnogo Soveta SSSR. (1981) *Ukaz № 4892-X*, 10.p. Available: <https://normativ.kontur.ru/document?moduleId=1&documentId=38920> (accessed on 26.06.2026). (In Russian)